

Fotboll utan Fylla

En alkoholpreventiv intervention utvecklad 2015-2017 riktad till
allsvenska fotbollsmatcher

Tobias Elgán, Daniel Knudtzon, Frida Bergenblad
& Johanna Gripenberg
STAD, CENTRUM FÖR PSYKIATRIFORSKNING,
STOCKHOLMS LÄNS SJUKVÅRDSOMRÅDE &
KAROLINSKA INSTITUTET

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	1
Sammanfattning.....	2
Summary.....	3
Bakgrund	4
Syfte.....	5
Metod.....	5
Diskussion	11
Slutsats.....	12
Lästips/kontakt	13
Referenser.....	14

Sammanfattning

Genom att tillämpa en anpassad STAD-modell som inbegriper ett systematiskt alkoholförebyggande multikomponentprogram har förbättringar uppnåtts i form av att kraftigt berusade individer i högre grad blir nekade inträde till arenorna och nekade köp av alkohol inne på arenorna. Dessutom har det alkoholförebyggande arbetet lett till en minskning av andelen kraftigt berusade åskådare och en minskning av den genomsnittliga berusningsnivån.

Under 2015 genomfördes promillemätningar och observationsstudier på allsvenska fotbollsmatcher i Stockholm och Göteborg. Promillestudien visar att andelen kraftigt berusade (med en promille på 1,0 eller mer) bland samtliga besökare var 10 procent och att medelpromillen bland dessa var 1,35. Resultaten pekar på att det finns ett behov av att sänka den kraftiga berusningen inne på arenorna. Resultat från observationsstudien visar också att nekandefrekvensen av kraftigt berusade individer var låg. Dessutom var det en tydlig skillnad mellan hur serveringsställen inne på och utanför arenorna hanterar kraftigt berusade personer. Sammantaget visade dessa studier att det finns ett behov av att erbjuda en alkoholpreventiv utbildning till arenapersonal. I en nationell enkätundersökning framkom också att det finns ett starkt stöd bland befolkningen för ett alkoholpreventivt arbete i samband med allsvenska fotbollsmatcher.

I samverkan med de allsvenska fotbollsklubbarna AIK, Hammarby och Djurgården samt IQ har STAD anpassat och utvecklat den tidigare utarbetade STAD-modellen som består av samverkan, utbildning samt förbättrad tillsyn och policyarbete. Detta alkoholpreventiva arbete heter *Fotboll utan Fylla* och inom ramen för arbetet har ett stort antal möten hållits såsom lednings-, arbets- och forskargruppsmöten. Ett strategiskt mediaarbete i form av bland annat pressträffar och pressreleaser har också ägt rum. Totalt har omkring 60 personer på chefs- och ansvarspositioner tagit del av en tvådagars utbildning i Ansvarsfull alkoholservice. Drygt 1300 personer som arbetar på arenorna under fotbollsmatcher har tagit del av en webbutbildning och slutligen har omkring 200 personer deltagit på en kick-off-utbildning som erbjudits inför säsongstart. Alla dessa utbildningsinsatser påbörjades under sommaren 2016. Arbetet med förbättrad tillsyn och utvecklande av en alkoholpolicy har påbörjats.

Under 2016 och 2017 genomfördes uppföljande mätningar. Datainsamlingen avslutades i november 2017 och resultaten visar på statistiskt signifikanta förbättringar: andelen kraftigt berusade har minskat från 10 till 6 procent, andelen kraftigt berusade besökare som nekats entré till arenorna har ökat från 13 till 33 procent, och andelen kraftigt berusade besökare som nekats köp av alkohol inne på arenorna har ökat från 32 till 57 procent. Eftersom den uppföljande datainsamlingen avslutades i november 2017 har data från kontrollområdet (Göteborg) i skrivande stund inte analyserats.

Summary

By applying a tailored STAD-model that includes a systematic alcohol prevention multicomponent program, improvements have been achieved with regards to obviously intoxicated individuals being denied entry to the arenas and denied the purchase of alcohol at licensed premises inside the arenas. In addition, this work has led to a reduction in the proportion of heavily drunk spectators and a reduction in the average level of intoxication.

In 2015, alcohol intoxication measurements and observational studies were conducted at Swedish Premier Football League matches in Stockholm and Gothenburg. The alcohol intoxication study shows that the proportion of heavily intoxicated individuals (with 1.0 or more permille) was 10 percent among all visitors and the average intoxication level among them was 1.35 permille. The results indicate that there is a need to lower the level of heavy intoxication inside the arenas. Results from the observational study also show that the denial rate of obviously intoxicated individuals was low. In addition, there was a clear difference between how licensed premises inside and outside the arenas handle obviously intoxicated individuals. Overall, these studies showed that there is a need for alcohol-related training to arena personnel. A national survey also revealed that there is strong support among the population for alcohol-preventive work at matches in the Swedish Premier Football League.

In collaboration with the football clubs AIK, Hammarby and Djurgården as well as IQ, STAD has adjusted and developed the STAD-model, consisting of community mobilization and collaboration, training, improved enforcement and policy work. This alcohol-preventive work is called *Fotboll utan Fylla* and within this work, a large number of meetings have been held like for instance steering, work and research group meetings. A strategic media work consisting of meetings with the press and press releases has also taken place. In total, about 60 managers have participated in a two-day training in Responsible Beverage Service. More than 1300 people working in the arena during football matches have participated in a web-based training and finally, about 200 people have participated in a kick-off meeting offered before the start of the season. All these training efforts began in the summer of 2016. Work on improved enforcement and development of an alcohol policy has started.

Follow-up measurements were conducted during 2016 and 2017. The data collection was completed in November 2017. The results show statistically significant improvements as for instance the proportion of heavily intoxicated spectators has decreased from 10 to 6 percent, the proportion of obviously intoxicated visitors denied entry to the arenas has increased from 13 to 33 percent, and the proportion of obviously intoxicated visitors denied alcohol purchase inside the arenas has increased from 32 to 57 percent. Since the follow-up data collection was completed in November 2017, data from the control area (Gothenburg) have not been analyzed at the time of writing.

Bakgrund

Flera studier har visat på kopplingen mellan alkoholkonsumtion och alkoholrelaterade problem (Baumberg 2006; Boles 2003; Lundholm 2013). I linje med detta har det i Sverige rapporterats om hög alkoholkonsumtion och alkoholrelaterade problem såsom våldsbrott, skadegörelse och även dödsfall på och i anslutning till idrottsarenor, i synnerhet vid allsvenska fotbollsmatcher. Ett sätt att tackla detta problem är att systematiskt arbeta med alkoholförebyggande åtgärder. STAD (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem) är en forsknings- och utvecklingsenhet vid Centrum för psykiatriforskning, Karolinska Institutet och Stockholms läns sjukvårdsområde. STADs syfte är att utveckla, implementera, utvärdera och sprida lovande preventionsmetoder för att minska alkohol-, narkotika- och dopningsrelaterade problem. Bland annat har STAD under drygt 20 år bedrivit ett framgångsrikt alkohol- och drogförebyggande arbete i krogmiljön där vi har utvecklat och utvärderat programmen *Ansvarsfull Alkoholserving*, det vill säga den så kallade *STAD-modellen* (Wallin 2002; Wallin 2004). Exempelvis har utvärderingen av *Ansvarsfull Alkoholserving* visat på en 29 procentig minskning av våldsbrottsligheten, samt att för varje krona som har spenderats på interventionen har samhället sparat 39 kronor i form av uteblivna kostnader för våldrelaterade brott (Månsdotter 2007; Wallin 2003). *Ansvarsfull Alkoholserving* har implementerats och spridits (Wallin 2004) både nationellt till över 200 kommuner och internationellt i ett EU-finansierat projekt *STAD in Europe* (www.stadineurope.eu).

Vår arbetsmodell och erfarenheter, både på lokal och nationell nivå, för att förebygga alkohol- och drogrelaterade problem har vi nu i detta projekt sedan 2015, applicerat på idrottsevenemang. I samråd med regeringens dåvarande nationella samordnare för en positiv supporterkultur valdes att börja arbeta med fotbollsevenemang, ett projekt som idag kallas *Fotboll utan Fylla* (www.fotbollutanfylla.se). Att det finns ett behov av ett alkohol- och drogförebyggande arbete i samband med idrottsevenemang har uppmärksammats i olika typer av media. Exempelvis har det rapporterats om barnfamiljer som uppger att de låter bli att gå på allsvenska fotbollsmatcher på grund av risken för våldsincidenter, men även för det olämpliga språkbruket och den allmänna stökigheten som är vanligt förekommande på läktarna. Sett ur ett idrottsligt perspektiv är våld och stökighet i samband med idrottsevenemang ett hot mot den publiktillströmning man önskar sig, vilket får både allvarliga sportsliga och ekonomiska konsekvenser. Dessutom påverkar detta människors möjlighet att vistas på offentlig plats i anslutning till, (före, under och efter), idrottsevenemang, vilket kan upplevas som en inskränkning i att ta del av och utveckla ett intresse för idrott. Trots att dessa problem också är uppmärksammade ur ett internationellt perspektiv är det vetenskapliga underlaget skalt. Det finns ett fåtal studier rapporterade i forskningslitteraturen där exempelvis promillenivåer bland åskådare har redovisats (Erickson 2011; Wolfe 1998) och även en studie som redovisat nekandefrekvenser av överservering till kraftigt berusade åskådare (Durbeej 2016, vilken är en studie i detta projekt). Till vår vetskap har någon forskning utförd i syfte att arbeta alkoholpreventivt bland åskådare på idrottsarenor ännu inte rapporterats.

STAD initierade därför ett arbete för att minska alkoholrelaterade problem på och runt om idrottsarenor genom att minska berusningsnivåer bland åskådare. STAD-modellen som vi tillämpar är baserad på ett systematiskt folkhälsoarbete som inbegriper att ett alkohol- och drogförebyggande multikomponentprogram (Holder 2000) utvecklas, implementeras och utvärderas. Denna arbetsmodell består av tre komponenter: (i) samverkan och mobilisering av nyckelaktörer vilket också inbegriper ett strategiskt mediarbete, (ii) utbildning av nyckelaktörer och (iii) policyarbete och förbättrad tillsyn. Mervärdet av modellen är att det preventiva arbetet kan effektiviseras och synergieffekter uppstå genom samverkan. Exempel på effektivisering och synergieffekter kan vara att lärdomar om hinder och

framgångsfaktorer utbyts, dubbelarbete kan undvikas och upparbetade kontakter kan nyttjas av flera aktörer.

Syfte

Det övergripande syftet med projektet har varit att minska otrygghet i samband med allsvenska fotbollsmatcher genom att minska alkoholberusningen bland åskådare. Målet är att anpassa, utveckla och implementera STAD-modellen, som inbegriper ett alkoholförebyggande multikomponentprogram, till allsvenska fotbollsarenor. Ett annat syfte har varit att utvärdera denna modell för att undersöka om interventionen har någon effekt.

Specifika frågeställningar gällande arbetet med själva interventionen *Fotboll utan Fylla* är:

1. Kan STAD-modellen anpassas till arenor och allsvenska fotbollsmatcher?
2. Kan den resulterande interventionen *Fotboll utan Fylla* på ett framgångsrikt sätt implementeras på arenor under allsvenska fotbollsmatcher?

Specifika frågeställningar gällande effektutvärderingen av interventionen *Fotboll utan Fylla* är:

1. Kan *Fotboll utan Fylla* bidra till att alkoholberusningsnivåer bland åskådare på fotbollsmatcher minskar?
2. Kan *Fotboll utan Fylla* bidra till att kraftigt berusade åskådare i högre grad nekas inträde till arenorna?
3. Kan *Fotboll utan Fylla* bidra till att kraftigt berusade åskådare i högre grad nekas alkoholservice inne på arenorna?
4. Vilken är befolkningens opinion kring alkohol och berusning i samband med fotbollsmatcher?
5. Kan *Fotboll utan Fylla* bidra till att den konsumerade sjukvården i samband med fotbollsmatcher blir lägre?

Metod

Inom ramen för projektet har en utvärdering genomförts i form av baslinjemätningar, som också fungerat som kartläggning och behovsanalys, och uppföljande mätningar. Resultat från baslinjemätningarna och behovsanalysen har därefter legat till grund för hur interventionen *Fotboll utan Fylla* utformats. I denna del kommer en beskrivning av utformningen av *Fotboll utan Fylla* först att presenteras följt av en beskrivning av de metoder som använts i utvärderingen.

Utformningen av interventionen *Fotboll utan Fylla*

STAD har en historia av lyckade interventioner på både alkohol- och narkotikaområdet. STAD-modellen består av tre huvudkomponenter: (i) samverkan, (ii) utbildning och (iii) tillsyns- och policyarbete. Ett idrottsarrangemang skiljer sig i från kroglivet men omfattas av samma delar i alkohollagen. Studierna vid baslinjen visar brister i alkoholhanteringen inne på arenan men också i entréerna. STAD-modellen har därför i detta projekt anpassats till idrottsarenor men består av de tre tidigare nämnda huvudkomponenterna samverkan, utbildning samt tillsyns- och policyarbete.

Samverkan

Redan under 2014, det vill säga innan projektstart 2015, påbörjades mobilisering av berörda aktörer. Exempelvis hade vi möten med representanter från Polismyndigheten, restauratörer och den Nationella

samordnaren för en positiv supporterkultur. Ett problem som tidigt identifierades var att rollerna inte var tydliga för de som arbetar vid ett allsvenskt idrottsarrangemang. Personal som arbetade i entréerna, ofta anställda av arenabolaget förlitade sig på Polismyndigheten att ta hand om kraftigt berusade personer samtidigt som Polismyndigheten överläter arbetet med berusningen till arrangören. För att klargöra rollerna och vilken lagstiftning som gäller initierades samverkan mellan de berörda aktörerna, det vill säga, idrottsklubbarna AIK, Hammarby och Djurgården, restauratörerna inne på arenan, arenabolagen, säkerhetsbolag, Polismyndigheten, STAD och IQ. Det påpekades från aktörerna att detta var första gången någonsin som samtliga berörda organisationer som har med berusningen vid ett allsvenskt fotbollsarrangemang i Stockholm att göra sitter tillsammans. Resultatet blev bildandet av två arbetsgrupper, den ena för att arbeta med entré- och serveringsfrågor och den andra för att arbeta med kommunikation både internt och externt. För att hjälpa personer som genom projektet upptäcker ett problematiskt förhållningssätt till alkohol har samverkan även inletts med Beroendecentrum samt Anonyma Alkoholister. Samverkan enligt STAD-modellen är en av de enskilt största framgångsfaktorerna i projektet och ett stort arbete har lagts ned på att utveckla, främja och förbättra samverkan.

Utbildning

För att nå alla aktörers personal sattes det samman ett utbildningspaket med tre olika delar. Arbetet med att utveckla detta utbildningspaket påbörjades under 2015.

Utbildning 1: Samtlig personal med alkoholserverings- och personalansvar, samt idrottsklubbarnas beslutsfattande personal erbjöds från och med säsongen 2016 en arrangemangsanpassad tvådagarsutbildning i *Ansvarsfull alkoholserving*.

Utbildning 2: Eftersom det är ett stort antal extraanställd personal som arbetar vid fotbollsmatcherna beslöts det att en webbaserad utbildning skulle vara lämplig för att nå dessa. Det utvecklades därför en kort (ca 15-20 minuter lång) webbaserad utbildning med delprov och examination. Webbutbildningens mål var att ge all personal samma kunskapsgrund vad gäller alkoholhantering samt att radera ut gamla föreställningar om att det är ”någon annans” ansvar att ta hand om berusade gäster. Webbutbildningen genomförs av alla som arbetar vid ett allsvenskt fotbollsarrangemang i Stockholm oavsett om arbetsuppgiften handlar om alkoholserving eller inte. Denna utbildning erbjöds från och med sommaren 2016.

Utbildning 3: Inför säsongstarten 2017 samlades sedan alla med någon form av arbetsledande funktion vid ett idrottsarrangemang till en praktisk utbildning, oavsett arbete i entrén, serveringen, säkerhetsorganisationen, arenabolag eller externpartner såsom Polismyndigheten. Den så kallade kick-off-utbildning gav tydliga, praktiska instruktioner till alla personalledare om vad som förväntades av dem vad gäller hanteringen av berusade personer.

Tillsyns- och policyarbete

Både restauratörer och arrangörer ska tillsynas på ett eller annat sätt i samband med idrottsarrangemangen. Polismyndigheten och de kommunala tillsynsenheterna engagerades genom att resultaten från baslinjemätningen presenterades. I Solna resulterade det i att kommunen satte samman en särskild utbildning i Ansvarsfull alkoholserving och i Stockholm klargjordes tillsynsansvaret på strukturell nivå. Alla aktörer hade vid projektets start egna alkoholpolicyer för sin personal och/eller sitt arrangemang. I projektets regi startades ett arbete med att ta fram en arrangemangsgemensam alkoholpolicy som gäller både personal och besökare.

Utvärdering av *Fotboll utan Fylla*

Fotboll utan Fylla har utvärderats för att undersöka om interventionen har några effekter. Denna utvärdering har beskrivits i en vetenskaplig artikel, ett så kallat studieprotokoll (Durbeej 2016). Eftersom vi har för avsikt att mäta effekter har vi valt att genomföra en interventionsstudie med två områden där Stockholm, med två fotbollsarenor (Tele2 Arena och Friends Arena), har varit interventionsområde och Göteborg, med en arena (Gamla Ullevi), kontrollområde. Vi har valt den bästa studiedesignen möjlig för den här typen av interventionsstudie vilket är en kvasiexperimentell kontrollgruppsstudie. Detta eftersom det i princip är omöjligt att genomföra en randomiserad kontrollerad studie. I både interventions- och kontrollområde har olika datainsamlingar genomförts. Dessa omfattar promillemätningar bland slumpmässigt tillfrågade åskådare samt observationsstudier i form av observationsstudier för att undersöka nekandefrekvenser av kraftigt berusade individer vid entréer och vid serveringsställen inne och utanför arenorna. Då serveringsställen utanför arenorna i både Stockholm och Göteborg regelbundet skickar sin personal till utbildningar i *Ansvarsfull alkoholserving* har vi inkluderat dessa för att kunna jämföra om det skiljer sig åt inne på arenorna. Fotbollsmatcher har valts för att få en spridning avseende matchdagar (d.v.s., vardagar eller helgdagar) samt typ av match (d.v.s., lågrisk- eller högriskmatch, där högrisk definierats som derbymatch eller match där någon av Stockholmsklubbarna spelat nere i Göteborg).

Vid promillemätningarna har vi haft totalt sex datainsamlingsteam som vardera bestod av tre personer (en som ansvarade för rekrytering och två som samlade in data). Dessa har varit strategiskt utplacerade på arenorna för att inkludera de bägge klacksektionerna, långsidorna och familjesektionerna; detta för att få en så representativ bild som möjligt av åskådarna. Åskådare har valts ut genom en procedur där var tredje individ som passerat en tilltänkt linje vid respektive datainsamlingsteam har informerats om studien och tillfrågats om att delta. Datainsamlingen har påbörjats omkring en timme innan avspark och har pågått under första halvlek, pausvilan och cirka fem minuter in i andra halvlek. Avseende observationsstudierna har vid varje tillfälle totalt sex skådespelare genomfört entréförsök och försök att köpa alkohol på serveringsställen inne och utanför arenorna. Varje försök har observerats av en observatör. Proceduren var sådan att provköp av alkohol på serveringsställen utanför arenan påbörjades cirka tre timmar innan matchstart och varje skådespelare har genomfört minst tre försök. Samtliga serveringsställen belägna inom en radie av en kilometer från arenan var inkluderade i studien. Därefter genomförde skådespelarna två entréförsök var varpå de gick in på arenan. Inne på arenan genomförde respektive skådespelare upp till sju provköp vid kiosker och barer, detta beroende på antalet kiosker och barer som var öppna. Vid varje försök har skådespelarna agerat kraftigt berusade enligt en standardiserad scen som utvecklats och inövats i samråd med en expertpanel. Denna metod är densamma som vi använder vid studier vi genomför i krogmiljön.

En baslinjemätning genomfördes under 2015 varpå interventionen påbörjades efter sommaren 2016. Uppföljande mätningar har därefter samlats in under 2016 (endast promillemätningen) och 2017 (promille- och observationsstudie). STAD har stor tidigare erfarenhet av att genomföra både promillemätningar och observationsstudier och dessa metoder används också internationellt av andra forskargrupper. Utöver dessa datainsamlingar har även en stor nationell enkätstudie genomförts för att undersöka befolkningens opinion kring fotboll, alkohol och berusning. Dessutom har sjukvårdsdata samlats in för åren 2013 till 2016 (och planen är att samla in data för 2017).

I samtliga fall då individer har tillfrågats om att delta i studier har informerats samtycke givits muntligen. Samtliga studier har erhållit etiskt godkännande vid den Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm.

Resultat

Resultatdelen är kronologiskt strukturerad. Först kommer resultaten från den baslinjemätning som genomfördes under 2015 att presenteras följt av resultat från själva interventionen *Fotboll utan Fylla*. Därefter följer ett avsnitt som handlar om resultat från medieaktiviteterna. Avsnittet avslutas med en presentation av resultaten från den uppföljande mätningen som genomfördes under 2016 och 2017.

Resultat från baslinjemätningen – kartläggningar och behovsanalys

För att kartlägga problemet genomfördes under 2015 både promillemätningar och observationsstudier i Stockholm och Göteborg. Totalt genomfördes omkring 4420 promillemätningar (svarsfrekvensen var på omkring 72 procent), varav 3351 i Stockholm och 1069 mätningar i Göteborg. Mätningarna genomfördes på 12 fotbollsmatcher (4 stycken på respektive arena). Observationsstudier genomfördes på nio fotbollsmatcher (3 stycken på respektive arena). Totalt gjorde skådespelarna 102 försök vid entréerna, 237 försök att köpa alkohol inne på arenorna och 102 försök att köpa alkohol utanför arenorna. Under 2016, innan fotbollssäsongen börjat, genomfördes också en enkätundersökning för att kartlägga befolkningens opinion kring alkohol, berusning och fotboll.

Eftersom den uppföljande datainsamlingen pågick under hela fotbollssäsongen 2017 och avslutades i november har data från kontrollområdet i skrivande stund inte analyserats. Nedan resultatdel baseras därför på data från interventionsområdet. Vidare har sjukvårdsdata för 2017 ännu inte inhämtats och resultat kan därför inte presenteras i denna slutrapport.

Promillemätningen 2015 – var tionde är kraftigt berusad

Under 2015 genomfördes 3351 promillemätningar i Stockholm på åtta allsvenska matcher. Andelen män var 83 procent och medelåldern var 37,7 år. Resultaten visade att 50 procent av besökarna hade druckit alkohol. Medelpromillen bland de som druckit alkohol var 0,63 promille. Andelen kraftigt berusade (med en promille på 1,0 eller mer) bland samtliga besökare var 10 procent och medelpromillen bland dessa var 1,35. Dessa resultat visar att det finns ett behov av att sänka den kraftiga berusningen inne på arenorna. Detta påtalades inte minst av fotbollsklubbarna själva, speciellt med tanke på att dessa är ansvariga för säkerheten inne på arenan i händelse av exempelvis en utrymning.

Observationsstudien 2015 – stort behov av utbildning bland arenapersonal

Under 2015 i Stockholm genomförde skådespelarna följt av observatörer 70 försök vid entréerna, 176 försök att köpa alkohol inne på arenorna och 109 försök utanför arenorna. Resultaten visade att det var mycket lätt för kraftigt berusade personer att bli insläppta på arenorna. I endast 13 procent av fallen blev skådespelare nekade i entréerna. Kioskerna och barerna inne på arenorna serverade alkohol till skådespelarna i mycket större utsträckning än krogarna utanför arenorna. Krogarna utanför nekade servering i 68 procent av fallen jämfört med 32 procent inne på arenorna. Resultaten visar på en tydlig skillnad mellan hur serveringsställen inne på och utanför arenorna hanterar kraftigt berusade personer. Det ska noteras att krogarna utanför arenorna tidigare har utbildat sin personal i *Ansvarsfull alkoholserving* och att nekandefrekvensen bland dessa ligger i linje med vad vi sett på krogar inne i Stockholms innerstad. En slutsats från studien var att det finns ett mycket stort behov av att utbilda serverings- och entrépersonal på arenorna.

Befolkningsundersökningen 2016 – opinion för ett alkoholpreventivt arbete på fotbollsarenor

För att studera vad Sveriges befolkning anser om alkohol i samband med fotbollsevenemang genomfördes en nationell enkätundersökning omfattande 3503 respondenter. Här framkom att över 90 procent av respondenterna anser att kraftigt berusade personer ska nekas att bli insläppta på arenorna, att de ska nekas att köpa alkohol inne på arenorna och att de ska avvisas från arenorna. Över hälften av de tillfrågade tror att fler personer skulle gå på fotboll om antalet kraftigt berusade personer minskade. Det finns alltså ett starkt stöd bland befolkningen för ett alkoholpreventivt arbete i samband med idrottsevenemang.

Resultat från interventionen *Fotboll utan Fylla*

Samverkan och mobilisering – central komponent i STAD-modellen

Mobilisering av nyckelaktörer och en välfungerande samverkan mellan berörda parter är helt central i ett lokalt alkoholförebyggande arbete. Ett strategiskt och omfattande arbete har därför lagts ned på att mobilisera nyckelaktörer och därefter initiera och upprätthålla samverkan. I ett initialt skede i arbetet med *Fotboll utan Fylla* mobiliserades de allsvenska fotbollsklubbarna AIK, Hammarby och Djurgården samt IQ. Tillsammans med STAD blev dessa organisationer projektägare. Andra viktiga aktörer som vi samverkar med är Polismyndigheten, arenorna Tele2 och Friends, restauratörerna, Länsstyrelsen, kommunerna och Beroendecentrum Stockholm. Inom ramen för projektet har ett stort antal olika möten hållits såsom ledningsgruppsmöten med bland andra fotbollsklubbarnas VD:ar, nationella referensgruppsmöten samt arbetsgruppsmöten och workshops med bland andra klubbarnas säkerhetsansvariga.

En viktig komponent som är relaterad till mobilisering är medieaktiviteter. Vi har därför i projektet strategiskt arbetat med media i form av bland annat pressreleaser och pressträffar samt reklamfilmer. Hittills har dessa aktiviteter resulterat i cirka 300 medieinslag i både nationell och lokal media såsom TV, dags- och fackpress, radio och sociala medier. Reklamfilmerna har visats under hela fotbollssäsongen och har fått ett positivt mottagande. En hemsida för projektet har skapats (www.fotbollutanfylla.se) där projektet, inklusive studierna och reklamfilmerna presenteras.

Information om projektet och dess resultat har presenterats på flertalet nationella och internationella konferenser såsom Drogfokus, Förebygg.nu, Systembolagets seminarier, Systembolagets alkoholforskningsdagar, Stockholmsalliansens årsmöte, Alkoholpolitiskt Forum, Almedalen, Beroendecentrum Stockholms ledningsgrupp, Beroendecentrum FOUU-dagar, Länsstyrelsernas nätverksträffar, Polisens arbetsgrupp Idrottsstrategi, Folkhälsoministern, den nationella samverkansgruppen för en positiv supporterkultur, European Society for Prevention Research och Society for Prevention Research.

Utbildningsinsatser – stort antal har utbildats

Inom ramen för arbetet med *Fotboll utan Fylla* har vi påbörjat utvecklingen av ett utbildningspaket. Utbildningen har tagits fram tillsammans med en arbetsgrupp som förutom STAD och IQ består av representanter från klubbarna, arenorna och restauratörerna. Utbildningspaketet består idag av tre olika utbildningar:

- En tvådagars utbildning i *Ansvarsfull alkoholservice* som anpassats till idrottsevenemang. Denna utbildning riktar sig till personal på chefs- och ansvarspositioner och fokus ligger på alkoholservice. I utbildningen ingår till exempel moment som medicinska effekter av alkohol, alkohollagen, konflikthantering, alkoholtillsyn och alkohol och våld. Hittills har utbildningen getts vid två tillfällen och omkring 60 personer har utbildats.
- En cirka 15 minuter lång webbutbildning som rör alkohol vid idrottsevenemang (både gällande insläpp, säkerhet och service) har utvecklats. Denna kortare utbildning riktar sig till alla olika aktörers personal som arbetar och ska samverka vid idrottsevenemang, såsom idrottsklubbarna, säkerhetsansvariga, arenapersonal, entrépersonal, publikvärdar, servicepersonal och klubbarnas så kallade SLO:er (Supporter Liason Officers). Hittills har sedan sommaren 2016 drygt 1200 personer genomfört webbutbildningen.
- En kick-off-utbildning inför säsongstart har utvecklats där alla ansvariga för de olika inblandade som ska samverka i samband med idrottsevenemang deltar. Syftet med denna utbildning är att alla olika aktörer ska träffas för att diskutera samverkan och tydliggöra ansvarsfördelning gällande alkohol och berusning på idrottsevenemang. Hittills har kick-off-utbildningen hållits vid två tillfällen inför säsongstarten 2017 och totalt har cirka 200 personer deltagit.

Tillsyns- och policyarbete – fortsatt och fördjupat arbete återstår

Utvecklandet av alkoholpolicyarbetet har diskuterats i en arbetsgrupp. Hittills har en policyworkshop hållits där arbetsgruppen har tittat på befintliga policydokument och påbörjat en diskussion om vad som behöver vidareutvecklas. Tanken är att arbetsgruppen tar fram en gemensam alkoholpolicy som kan gälla vid idrottsevenemang. Vad gäller tillsyn har diskussioner avseende förbättring och effektivisering påbörjats.

Resultat från de uppföljande mätningarna visar på effekter

För att undersöka om det har skett några förändringar efter det att interventionen *Fotboll utan Fylla* har initierats har uppföljande mätningar av promillestudien och observationsstudien genomförts under 2016 (endast promillestudien) och 2017. Uppföljningen har genomförts på samma sätt som baslinjemätningen och totalt samlades i Stockholm promillemätningar från 1449 och 2514 individer in under 2016 respektive 2017. Gällande observationsstudien gjordes i Stockholm under 2017 totalt 67 försök vid entréer samt 104 och 185 försök på serviceställen utanför respektive inne på arenorna. Datainsamlingen avslutades i november 2017 och resultaten visar på statistiskt signifikanta förbättringar under 2017 jämfört med 2015:

- Andelen besökare som har druckit alkohol har minskat från 50 till 43 procent (d.v.s., en minskning på 14 procent)
- Den genomsnittliga promillen har minskat från 0,63 till 0,57 promille
- Andelen kraftigt berusade med en promille på ett eller mer har minskat från 10 till 6 procent (d.v.s., en minskning på 40 procent)
- Andelen kraftigt berusade besökare som nekats entré till arenorna har ökat från 13 till 33 procent (d.v.s. en ökning med 154 procent)
- Andelen kraftigt berusade besökare som nekats köp av alkohol inne på arenorna har ökat från 32 till 57 procent (d.v.s., en ökning med 78 procent)

Försök att köpa alkohol på serveringsställen utanför arenorna gjordes också. Nekandefrekvensen 2015 var på 68 procent och 73 procent under 2017, vilket inte var en statistiskt signifikant skillnad. Detta resultat antyder att det inte har skett några förändringar avseende alkoholservering på en strukturell nivå utanför arenorna i Stockholm. Vidare ger detta resultat ytterligare stöd för att de förändringar som skett vid entréerna och inne på arenorna är ett resultat från interventionen *Fotboll utan Fylla* och beror inte på externa omständigheter.

Diskussion

Det övergripande syftet med projektet har varit att minska otrygghet i samband med allsvenska fotbollsmatcher genom att minska alkoholberusningen bland åskådare. Strategin för att minska berusningsnivån var att till allsvenska fotbollsmatcher anpassa, utveckla, implementera och utvärdera STAD-modellen, som inbegriper ett alkoholförebyggande multikomponentprogram. Interventionen har utvecklats tillsammans med de övriga projektägarna IQ, AIK, Hammarby och Djurgården och har resulterat i interventionen *Fotboll utan Fylla* som implementerats i Stockholm på Friends Arena och Tele2 Arena. Jämfört med den promillemätning och observationsstudie som genomfördes vid baslinjen 2015 visar resultaten från de uppföljande mätningarna 2017 på tydliga förbättringar. Exempelvis har andelen kraftigt berusade minskat från 10 till 6 procent, andelen kraftigt berusade besökare som nekats entré till arenorna har ökat från 13 till 33 procent, och andelen kraftigt berusade besökare som nekats köp av alkohol inne på arenorna har ökat från 32 till 57 procent. Forskning visar på en koppling mellan berusning och alkoholrelaterade problem såsom våld och skador. Den berusningsminskning som arbetet med *Fotboll utan Fylla* resulterat i bör därför också resultera en långsiktig trygghetsökande effekt. Eftersom den uppföljande datainsamlingen avslutades i november 2017 har data från kontrollområdet (Göteborg) i skrivande stund inte analyserats. Dock har nekandefrekvenserna av alkoholköp till kraftigt berusade gäster på serveringsställen utanför arenorna inte förändrats i Stockholm. Detta tyder på att de förändringar som skett vid entréerna och inne på arenorna är ett resultat av *Fotboll utan Fylla* snarare än externa omständigheter. Trots de mycket positiva resultaten vill vi ändå poängtera att det finns en hel del kvar att förbättra. Exempelvis är ju nekandefrekvenserna av kraftigt berusade åskådare fortfarande inte på samma nivåer som observerats på serveringsställen utanför arenorna.

Resultaten från projektet visar också att det är möjligt att anpassa STAD-modellen, som huvudsakligen utvecklades i syfte att minska berusningsnivåer i nöjesmiljöer, till fotbollsarenor. *Fotboll utan Fylla* består av ett strategiskt folkhälsoarbete som omfattar (i) mobilisering och samverkan, (ii) utbildning samt (iii) förbättrad tillsyn och policyarbete. De komponenter som utvecklats är framför allt tre stycken anpassade utbildningar till arenapersonal. Trots att utbildningarna har varit framgångsrika och tagits emot väl av mottagarna kvarstår ett arbete med att vidareutveckla de tre utbildningar som erbjudits inom ramen för projektet. Exempelvis behöver vi finna en form för hur webbutbildningen, som i dags läge snarare är en pilotutbildning, kan permanentas. I projektet har också ett stort arbete lagts på ett strategiskt mediearbete som bland annat omfattar reklamfilmer, en hemsida, pressreleaser och pressträffar. Hade IQ inte klivit in som en samarbetspartner hade projektet inte kunnat producera reklamfilmerna och spridit dessa framgångsrikt till olika mediekkanaler. Arbetet med förbättrad tillsyn och utvecklande av en gemensam alkoholpolicy har påbörjats, men arbete kvarstår. Sammantaget är det dock rimligt att tänka sig att ett liknande arbetssätt skulle kunna anpassas, utvecklas och tillämpas nationellt både på andra fotbollsarenor och andra idrottsevenemang såsom ishockeyn och bandyn. Representanter från både Svenska hockeyligan och svensk bandy har visat intresse för att sprida *Fotboll utan Fylla* till både ishockeyn och bandyn.

Det är värt att återigen poängtera att mobilisering av lokalsamhället och samverkan är central i STAD-modellen och även så i detta arbete. Samverkan omfattar, utöver projektägarna, aktörer som Stockholm live vilka ansvarar för driften på Friends Arena och Tele2 Arena, Operakällaren@ och Levy Restaurants som ansvarar för alkoholserveringen på arenorna samt Polismyndigheten. För att kunna upprätthålla och förbättra resultaten som vi sett i projektet är det därför av största vikt att samverkan både fortsätter och förbättras. En utmaning är att hitta en modell för detta fortsatta arbete. Ett sätt skulle kunna vara att ge en organisation i uppdrag att förvalta, utveckla och sprida metoden. En förutsättning för att kunna sprida metoden är att klargöra vad som krävs av en klubb för att kunna kalla sig för en *Fotboll utan Fylla* klubb. Projektet har därför planer på att gemensamt komma fram till vilka kraven/kriterierna är för en klubb och framtagandet av en metodhandbok är också planerad.

Vikten av ett gediget utvärderingsarbete kan inte nog understrykas. Exempelvis har resultat från baslinjemätningen legat till grund för hur interventionen har utvecklats. Resultaten har också med fördel kunnat användas i medieaktiviteter för att mobilisera både lokalsamhället och befolkningen som helhet. Exempelvis visade resultat från promillestudien att andelen kraftigt berusade var 10 procent och att medelpromillen bland dessa var 1,35. Detta resultat bidrog till målformuleringen med projektet, det vill säga att minska den kraftiga berusningen bland åskådare. Resultat från observationsstudien visade att nekandefrekvensen av kraftigt berusade individer var låg. Dessutom var det en tydlig skillnad mellan hur serveringsställen inne på och utanför arenorna behandlade kraftigt berusade personer. Detta resultat visade på vikten av att erbjuda en anpassad utbildning till arenapersonalen, dels med fokus på alkoholserveringen och dels med fokus på vilka lagarna är vid entréerna till arenorna. Att kunna genomföra uppföljande mätningar bidrog sedan till att effekter av interventionen kunde mätas. Dock har den korta tidsramen för projektet endast möjliggjort en förhållandevis kort uppföljning, med tanke på att interventionen drog igång under andra hälften av 2016 och att uppföljningar gjordes 2017. Tidigare forskning av lokalt alkoholpreventivt arbete har visat att den här typen av lokalt alkoholförebyggande arbete ofta tar längre tid att implementera. Det är därför av yttersta vikt att detta framgångsrika projekt drivs vidare. De alkoholrelaterade problemen i samband med fotbollsmatcher resulterar i stora folkhälsorelaterade kostnader för samhället och det finns därför stora vinster med att vidareutveckla, permanenta och sprida *Fotboll utan Fylla*.

Slutsats

Sammantaget har vi i projektet visat att det är möjligt att anpassa STAD-modellen, som består av samverkan och mobilisering, utbildning samt förbättrad tillsyn och policyarbete, till allsvenska fotbollsevenemang. En lägre andel kraftigt berusade åskådare på matcherna bör leda till en minskad otrygghet bland åskådarna.

Lästips/kontakt

Publicerade vetenskapliga artiklar

Durbeej, N., Elgán, T.H., Jalling, C., and Gripenberg, J. (2016). *Alcohol prevention at sporting events: study protocol for a quasi-experimental control group study*. BMC Public Health, 16:471.

Durbeej, N., Elgán, T.H., Jalling, C., & Gripenberg, J. (2017). *Alcohol intoxication at Swedish football matches: A study using biological sampling to assess blood alcohol concentration levels among spectators*. PlosOne, 12(11):e0188284.

Elgán, T.H., Durbeej, N., Holder, H.D., & Gripenberg, J. (2017). *Overserving and allowed entry of obviously alcohol-intoxicated spectators at sporting events*. Alcoholism: Clinical and Experimental Research, 42(2):444-452.

Skoglund, C., Durbeej, N., Elgán, T.H., & Gripenberg, J. (2017). *Public opinion on alcohol consumption and intoxication at Swedish professional football events*. Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy, 12:21.

Vill du veta mer om projektet? Kontakta gärna:

Tobias Elgán, forskare på STAD, tobias.elgan@ki.se

Johanna Gripenberg, enhetschef på STAD, johanna.gripenberg@ki.se

Referenser

- Baumberg, B. (2006). *The global economic burden of alcohol: a review and some suggestions*. Drug and Alcohol Review, 25(6):537-351.
- Boles, S.M., & Miotto, K. (2003). *Substance abuse and violence: a review of the literature*. Aggression and Violent Behavior, 8(2):155-174.
- Durbeej, N., Elgán, T.H., Jalling, C., and Gripenberg, J. (2016). *Alcohol prevention at sporting events: study protocol for a quasi-experimental control group study*. BMC Public Health, 16:471.
- Durbeej, N., Elgán, T.H., Jalling, C., & Gripenberg, J. (2017). *Alcohol intoxication at Swedish football matches: A study using biological sampling to assess blood alcohol concentration levels among spectators*. PlosOne, 12(11):e0188284.
- Elgán, T.H., Durbeej, N., Holder, H.D., & Gripenberg, J. (2017). *Overserving and allowed entry of obviously alcohol-intoxicated spectators at sporting events*. Alcoholism: Clinical and Experimental Research, 42(2):444-452.
- Erickson, D.J., Toomey, T.L., Lenk, K.M., Kilian, G.R., & Fabian, L.E. (2011). *Can we assess blood alcohol levels of attendees leaving professional sporting events?* Alcoholism: Clinical and Experimental Research, 35(4):689-694.
- Holder, H.D. (2000). *Community prevention of alcohol problems*. Addictive Behaviors, 25(6):843-859.
- Lundholm, L., Haggård, U., Möller, J., Hallqvist, J., & Thiblin, I. *The triggering effect of alcohol and illicit drugs on violent crime in a remand prison population: a case crossover study*. Drug and Alcohol Dependence, 129(1):110-115.
- Månsdotter, A.M., Rydberg, M.K., Wallin, E., Lindholm, L.A., & Andréasson, S. (2007). *A cost-effectiveness analysis of alcohol prevention targeting licensed premises*. European Journal of Public Health, 17(6):618-623.
- Skoglund, C., Durbeej, N., Elgán, T.H., & Gripenberg, J. (2017). *Public opinion on alcohol consumption and intoxication at Swedish professional football events*. Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy, 12:21.
- Wallin, E., Lindewald, B., & Andréasson, S. (2004). *Institutionalization of a community action program targeting licensed premises in Stockholm*. Prevention Science, 5(4):221-229.
- Wallin, E., Norström, T., & Andréasson, S. (2003). *Alcohol prevention targeting licensed premises: a study of effects on violence*. Journal of Studies on Alcohol, 64(2):270-277.
- Wolfe, J., Martinez, R., & Scott, W.A. (1998). *Baseball and beer: an analysis of alcohol consumption patterns among male spectators at major-league sporting events*. Annals of Emergency Medicine, 31(5):629-632.